

Fornleifar í landi Seljalands í botni Álftafjarðar í Ísafjarðardjúpi

Unnið fyrir vegagerðina

Margrét Hrönn Hallmundsdóttir
Lóa Antonsdóttir

Maí 2011
NV nr. 10-11

Efnisyfirlit

1. Inngangur	3
2. Markmið og aðferðir	3
2.1 Tilgangur fornleifaskráninga.....	3
2.2 Aðferðafræði	4
3. Skrá yfir fornleifar.....	4
3.1 Seljaland ÍS 141426-164	4
3.2 Kort.....	10
4. Niðurstöður.....	13
5. Heimildaskrá	14

1. Inngangur

Í ágúst 2009 var gerð fornleifaskráning, í Álftafirði í Ísafjarðardjúpi, á vegum Fornleifadeildar Náttúrustofu Vestfjarða. Skráningin var gerð að beiðni Vegagerðar ríkisins vegna breytinga á veglínu í Álftafirði.

Allt svæðið innan 100 m frá miðlínu fyrirhugaðs vegar er athugað og þær minjar sem þar eru skráðar. Þær minjar sem sjást nærri 100 m línunni eru einnig skráðar og getur því vettvangsathugun náð allt að 300 m breitt svæði í sumum tilvikum.

Vettvangsvinna var unnin af Margréti Hrönn Hallmundsdóttur fornleifafræðingi og Lóu Antonsdóttur fornleifafræði nema. Skýrslugerð annaðist Margrét Hallmundsdóttir og kortavinnu Hafdís Sturlausdóttir.

Þessi skýrsla er um minjar í landi Seljalands og er hún hluti af skýrslu um fornleifar við vegkafla frá Svarfhóli að Hattardal en er óbirt þegar þetta er skrifað (Margrét Hallmundsdóttir og Lóa Antonsdóttir 2011).

2. Markmið og aðferðir

2.1 Tilgangur fornleifaskráninga

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 segir að lögin eigi að tryggja eftir föngum verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Eins eiga lögin að auðvelda aðgang að minjunum, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknnum. Þá er fornleifaskráning bundin skipulagsgerð skv. lögnum, en í 11. gr. segir: „Skylt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá svæðisskipulagi, aðalskipulagi eða deiliskipulagi eða endurskoðun þess og skal sá sem ber ábyrgð á skipulagsgerð í samræmi við skipulagslög standa straum af kostnaði við skráninguna.“

Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem: „hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;

vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;

gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita; gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;

virki og skansar og önnur varnarmannvirki;

gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;

áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;

haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;

skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar, sbr. 11. gr.“

Í 10. grein Þjóðminjalaga segir enn fremur: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.“

Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Sú skylda hvílir á sveitarfélögum eða framkvæmdaaðilum að gera Fornleifavernd ríkisins viðvart ef fyrirsjáanlegt er að minjar spillist vegna hvers konar framkvæmda eða breyttrar landnotkunar (sjá 12.gr.). Ef óþekktar fornleifar koma í ljós við jarðrask skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmdir á staðnum þar til ákvörðun Fornleifaverndar ríkisins liggur fyrir varðandi hvort eða með hvaða skilyrðum framkvæmdin getur haldið áfram (sjá 13.gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að koma í veg fyrir að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða nauðsynjalausu. Fornleifaskráning nýtist við minjavörslu þegar ákveða á verndun á einstökum minjastöðum. Eins kemur hún að miklum notum vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Þá er hægt að taka tillit til minjanna við skipulagsgerð og nýta þær í rannsókna eða kynningarskyni. Með fornleifaskráningu má einnig stórlega minnka líkur á að fornleifar komi óvænt í ljós við framkvæmdir sem gæti leitt til tafa á viðkomandi verki.

2.2 Aðferðafræði

Aðferðafræði rannsóknarinnar byggir fyrst og fremst á fornleifaskráningu á vettvangi en að auki var farið yfir helstu heimildir um jarðirnar, s.s. örnefnaskrár, túnakort, jarðabækur og annað sem getur gefið vísbendingar um fornminjar.

Við vettvangsvinnu var farið yfir svæðið í kringum tilvonandi veglínur í Álftafirði og var tekið fyrir 300 metra svæði út frá veglínunum, þ.e. 150 metra í tvær áttir. Ekki voru skráðar minjar sem voru fyrir utan þessa viðmiðun. Þar af leiðandi voru ekki allir minjastaðir á jörðunum skráðir.

Flestar minjar voru skráðar og mældar inn með nákvæmu Trimble pro mælingartæki. Einnig voru teknir staðsetningarpunktar á hverjum minjastað með venjulegu gps mælitæki. Minjastöðunum var lýst og ljósmyndir teknar af hverjum stað.

3. Skrá yfir fornleifar

Hver sýsla hefur skammstafað heiti og hver jörð hefur tvö númer í fornleifaskránni. Númerin eru komin úr annars vegar landskrá Fasteignamats ríkisins (d. Seljaland 141426) og hins vegar úr Jarðatali Johnsens frá 1847 (d. Seljaland: 164). Síðan fær hver minjastaður raðnúmer í skránni (d. ÍS-181579-035:001). Sé jörð með landsnúmer en ekki númer í Jarðatali Johnsens, flokkast allar fornleifar á jörðinni undir landsnúmer jarðarinnar og númer þeirrar jarðar er fornleifarnar tilheyru við ritun jarðatalsins.

3.1 Seljaland ÍS 141426-164

Saga

Jörðin Seljaland í Álftafirði er lítil jörð sem takmarkast af Seljalandsá að utanverðu og Valagili að framanverðu. Túnið, sem er lítið, liggur við vesturhorn fjarðarbotnsins. Í túninu

eru tóftir af gömlum bæ sem búið var í við lok 19. aldar og heitir það Helguholt (Örnefnaskrá Seljalands). Í munnmælum segir að Seljaland hafi upphaflega aðeins verið sel frá Svarfhóli, er þá átti allt það land sem nú er talið tilheyrja báðum jörðum (Örnefnaskrá Seljalands).

Samkvæmt jarðabók Árna og Páls Víталín er Seljaland 12 hundraða jörð. Helstu hlunnindi hennar er silungsveiði í lækjum auk þess sem skógur til kolagerðar og eldiviðar er nægur (Á.M V.II:177). Samkvæmt manntali frá árinu 1703 er einn ábúandi á Seljalandi ásamt fjölskyldu og vinnuhjúum (manntal.is). Árið 1848 er Seljaland svo orðið 13,4 hundraða jörð.

Seljaland ÍS 141426-164-1

Hlutverk Bæjarhóll/býli

Tegund Bæjarhóll

Staðsetning E 314241 N 613804

Staðhættir

Um 150 metra norðvestur af núverandi brú yfir Seljalandsós er bæjarhóll Seljalands.

Bæjarhóllinn stendur við lítinn læk (mynd 1).

Minjalýsing

Engar minjar eru sjáanlegar í dag á hólnum þar sem bærinn stóð.

Mynd 1. Tekið frá bæjarhóli Seljalands í átt að Seljalandsósi. Ljósm.LA.

Seljaland

ÍS 141426-164-2

Hlutverk Naust

Tegund Naust

Staðsetning E 314399 N 613742

Staðhættir

Nálægt Seljalandsósi eru tvö naust sem eru 25 metum austur af núverandi vegi (mynd 2).

Minjalýsing

Naustið er að utanmáli 10x5 fermetrar og opið í austur út á fjörðinn (mynd 2, Teikning 1). Naustið er mjög gróið en þó sér glitta í mjög fallnar hleðslur undir grasinu. Breidd veggja er um tveir metrar.

Mynd 2. Naust nærri Seljalandsósi. Bæjarhóll Seljalands er í baksýn. Ljóm.MHH.

Seljaland

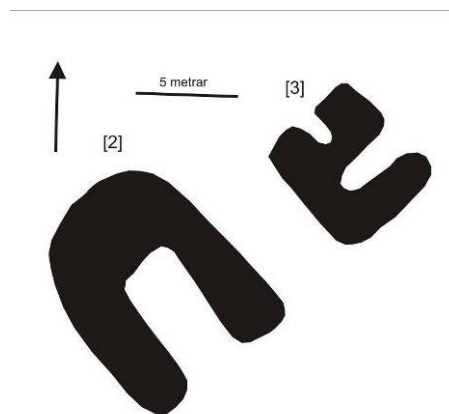
ÍS 141426-164-3

Hlutverk Óþekkt**Tegund** Rúst/naust?**Staðsetning** E 314407 N 613747**Staðhættir**

Nálægt Seljalandsósi eru tvö naust sem eru 25 metrum austur af núverandi vegi.

Minjalýsing

Rústin er fimm metra frá nausti [2] og mun ógreinilegri en sú rúst. Virðist sem hún sé opin í norðnorðaustur. Rústin er tvö hólf og er annað opið í norður. Stærð rústarinnar er 7x7 metrar. Hugsanlega er líka um naust að ræða eða hús sem tengist á einhvern hátt naustinu.

Teikning 1. Naust við Seljalandsós. Númer 2 á myndinni er ÍS 141426-164-2 en 3 er ÍS 141426-164-3. Teikning MHH.

Seljaland ÍS 141426-164-4

Hlutverk Sel**Tegund** Rúst**Staðsetning** E 314228 N 613971**Staðhættir**

Í ornefnaskrá segir „...á láglandinu fyrir framan Valagil eru fornar tóttir og heitir þar Sel og Selbrekkur upp af tóttunum.“ Milli Seljalandsóss og Svarfhólsár eru margar rústir. Tvær þessara rústa eru að öllum líkindum sel og kallast hér sel I og II.

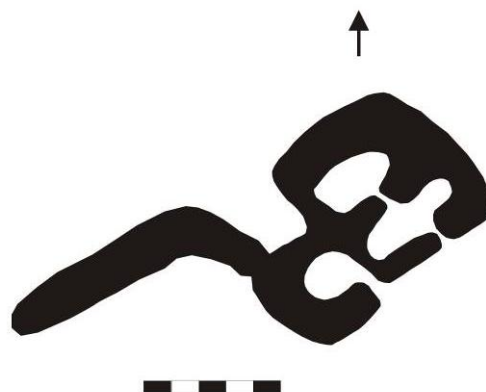

Mynd 3. Rúst af Seli í landi Seljalands. Ljós. LA.

Minjalýsing

Sel I hefur greinileg þrjú hólf. Innangengt er á milli tveggja þeirra en hið þriðja er þar við hliðina. Dyr hólfanna snúa í suð suðaustur. Garðlag gengur út frá selinu og hefur það líklega verið aðhald við selið en aðeins hluti þess er enn sjáanlegur í dag. Rústin er 12 metrar á lengd og 9 metrar á breidd. Garðlagið við rústina er 7 metrar á lengd og einn metri á breidd.

Húsið er hlaðið úr torfi og grjóti og er ekki mikið hrundið.

Teikning 2. Sel og garðlag [141426-164-4]. Teikning MHH.

Seljaland ÍS 141426-164-5**Hlutverk** Sel**Tegund** Rúst**Staðsetning** E 314200 N 613839**Staðhættir**

Í örnefnaskrá segir „...á láglendinu fyrir framan Valagil eru fornar tóttir og heitir þar Sel og Selbrekkur upp af tóttunum., Milli Seljalandsóss og Svarfhólsár eru margar rústir. Tvær af þessum rústum eru að öllum líkindum sel og kallast hér sel I og II.

Minjalýsing

Sel II er 23 metra suð suðvestur af seli I. Rústin er mjög áþekkt hinni að gerð en hefur tvö greinileg hólf með tveimur dyrum sem snúa í suðaustur. Aðhald er við hlið rústarinnar. Rústin er nokkuð hrunin en horn standa vel og eru um 1,5 metri á hæð og sér vel í hleðslur. Rústin er 13 metrar á lengd og 7 metrar á breidd og veggir eru um 1-1,5 metrar á breidd. Mjög sterkar líkur eru á því að [4] og [5] séu rústir af seljum miðað við örnefni, byggingalag og staðsetningu. Selin eru líklega mjög gömul.

Seljaland ÍS 141426-164-6**Hlutverk** Fjánhús**Tegund** Rúst**Staðsetning** E 314220 N 613928**Staðhættir**

Um 14 metra suðaustur af seljarúst [141426-164-5] er rúst af fjárhúsi.

Minjalýsing

Fjárhúsið er líklega nokkuð yngra en seljarústirnar. Það er ílangt með garða í miðju og steinsteyptu fjárbaði sem bendir til þess að það hafi verið í notkun á síðari hluta síðustu aldar. Að baki fjárhúsinu og innangengt úr því er hlaða. Alls er innanmál rústarinnar 10 metrar á lengd. Hlaðan er 4x4 metrar og töluvert dýpri en fjárhúsið sjálft. Veggirnir eru um 1 metri á hæð og breidd þeirra er um 2 metrar. Fjárhúsið er opið út á fjörðinn.

Mynd 4. Rústir fjárhússins, steipt fjárbað sést á myndinni. Ljós. MHH.

Teikning 3. Fjárhús [141426-164-6]. Teikning MHH

Seljaland ÍS 141426-164-7**Hlutverk** Óþekkt**Tegund** Rúst**Staðsetning** E 314128 N 613916**Staðhættir**

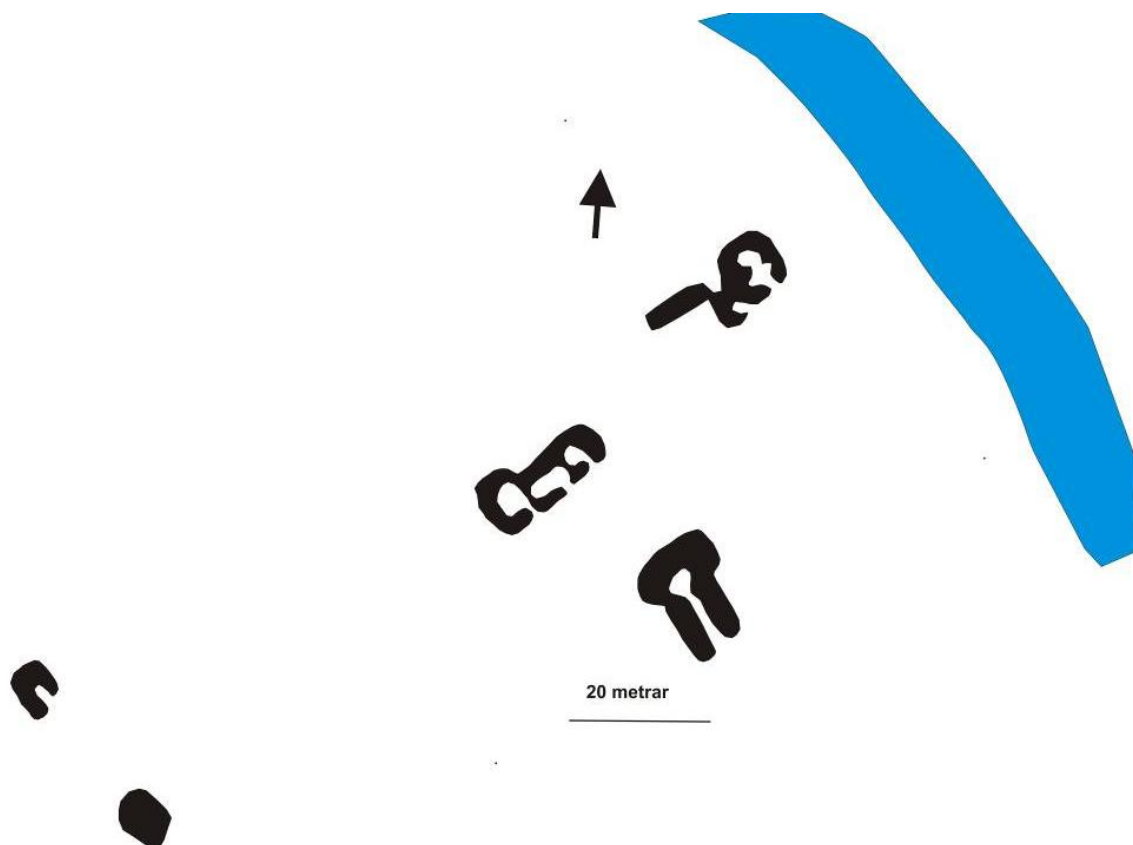
Um 63 metra vestur af seljarúst [141426-164-5] er rúst af litlu hlöðnu húsi.

Minjalýsing

Rústin er 4x2 metrar að innanmáli og er byggð við stóran stein sem myndar gaflinn á húsinu. Rústin er full af járnarusli (mynd 5).

Mynd 5. Steinur hefur verið notaður sem gafl í litla húsinu [141426-164-7]. LjósM.LA.

Teikning 4. Selin og fjárhúsið. Lækurinn er blár á teikningunni. Teikning MHH.

Seljaland ÍS 141426-164-8**Hlutverk** Óþekkt**Tegund** Rúst**Staðsetning** E 314151 N 613792**Staðhættir**

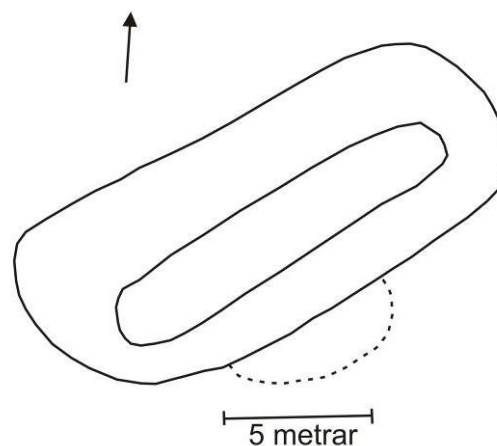
Um 121 metra vestur af núverandi þjóðvegi og um 94 m vestur af bæjarhól Seljalands stendur rúst. Rústin, sem er mjög greinileg, stendur á hól. Hross sem höfð eru innan girðingar hafa nagað veggina svo þar sér í torfið í byggingunni (mynd 6).

Mynd 6. Torf og grjót í vegg rústarinnar við Seljaland [141426-164-8]. LjósM.MHH.

Minjalýsing

Rústin er ílöng, 15 metrar á lengd og 7 metrar á breidd. Hæð veggja er um ½ metri.

Teikning 5. Rúst við bæjarhól Seljalands (141426-164-8). Teikning MHH.

Seljaland ÍS 141426-164-9**Hlutverk** Óþekkt**Tegund** Rúst**Staðsetning** E 3142723 N 613923**Staðhættir**

Rústin er um 92 metra suðaustur af fjárhúsi [141426-164-7].

Minjalýsing

Rústin er 7 metrar á lengd og 6 metrar á breidd og er opin í vestur. Hæð veggja er um 1 metri og þykkt þeirra um 2 metrar. Rústin hefur eitt mjög greinilegt hól. Hugsanlega hefur annað hól verið við hliðina en það er frekar ógreinilegt.

Seljaland ÍS 141426-164-10

Hlutverk Óþekkt

Tegund Rúst

Staðsetning E 3142668 N 613937

Staðhættir

Um fjóra metra frá [141426-164-11] er mjög lítil rúst.

Minjalýsing

Rústin er 2 metrar á lengd og 2 metrar á breidd og er opin í vestur. Hæð veggja er um einn metri og þykkt þeirra um 2 metrar.

Seljaland ÍS 141426-164-11

Hlutverk Óþekkt

Tegund Rúst

Staðsetning E 314314 N 613937

Staðhættir

Um fjóra metra frá [141426-164-10] er mjög lítil rúst.

Minjalýsing

Rústin er 2 metrar á lengd og 2 metrar á breidd og er opin í vestur. Hæð veggja er um einn metri og þykkt þeirra um 2 metrar.

3.2 Kort

Á korti 1 eru minjar staðsettar á loftmynd með númerum (síðustu 4-5 tölur í fornleifaskránni).
Á korti 2 er veglína Vegagerðarinnar staðsett á loftmynd.

S:\Veghamun\Swæð\NV\61-Djúpvegur\61-35-36_Alfafjarvegur\61-35-36_frd_2009.09_Alfafj.dgn

Kort 2.

Landmælingar: Vegagerðin
 Hnitakerfi: ISN93 Hæðarkerfi: Landshæðar-net
 Loftmyndatöku og myndmæling: Loftmyndir ehf.
 Flughæð: 3000 m Móskestærð: 10x10 m.
 Kartagærd: Vegagerðin

Veghönnunardeild		Djúpvegur	i661-975
Seljalandsós-Seljalandsá			61-36
MELIKV.	Hannað .	Afstöðumynd/grunnmynd	1 af 1
1:4.000	Teikn. 10.05.2011 hfg		
Yfirf. .			
St. 22160-22760			Teikn. nr. 2

4. Niðurstöður

Breytingar verða á veginum við Seljalandsá og Seljalandsós en vegurinn verður færður neðar eða niður í fjöruna. Rústir í landi Seljalands ættu að sleppa við rask ef fyrirhugaðri veglínu er fylgt en tveir minjastaðir eru þó mjög nálægt veglínunni (ÍS 141426-164-2 og 164-3). Samkvæmt korti 1 þá mun veglínan liggja rétt fyrir neðan þessar minjar en merkja þarf þær mjög vel en allar ákvarðanir eru í höndum Fornleifarverndar ríkisins.

5. Heimildaskrá

Árni Magnússon og Páll Vídalín, *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. VII. bindi*. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1984.

Davíð Pétur Steinsson *Þjóðsagnakennd örnefni í Álftafirði við Djúp*. Ritgerð til Bs prófs í landafræði frá Háksóla Íslands. Reykjavík 2009. Fengið af slóðinni <http://skemman.is/dspace/items-by-author?author=Dav%C3%AD%C3%B0+P%C3%A9tur+Steinsson>

Diplomatarium Islandicum, Íslenzkt fornbréfasafn. III., Hið íslenska bókmenntafjelag, Reykjavík, 1896.

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn. VIII., Hið íslenska bókmenntafjelag, Reykjavík, 1906-13.

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn. XI., Hið íslenska bókmenntafjelag, Reykjavík, 1915-25

J. Johnsen, *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. Kaupmannahöfn, 1847.

Margrét Hallmundsdóttir og Lóa Antonsdóttir. 2011. Fornleifakönnun vegna vegaframkvæmda í Álftafirði (óbirt). Náttúrustofa Vestfjarða, NV nr. 11-11.

Sóknarlýsingar Vestfjarða. II. Ísafjarðar- og Strandasýslur. Samband vestfirzakra áttahagafélaga. Reykjavík, 1952.

Þjóðminjalög nr. 107, 31. maí 2001.

Óprentaðar Heimildir

Örnefnaskrá Seljalands